

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. ΜΝΗΜΗ

Στην παραδοσιακή κοινωνία τα μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα μετέφεραν στα νεότερα, μέσα από τη διήγησή τους, αξιομνημόνευτα γεγονότα και κατορθώματα του χώρου τους. Η ανάκλησή τους ενδυνάμωνε τη συνοχή και σύμπνοια της ομάδας και ταυτόχρονα διαπαιδαγωγούσε τη νέα γενιά σύμφωνα με τα πρότυπα και τις αξίες της κοινωνίας. Τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι μύθοι προέλευσης οικογενειών ή εθνοτήτων, η επανάληψη των οποίων βοήθησε τη σφυρηλάτηση των δεσμών της ομάδας. Με την επανάληψη της αφήγησης, τη χρήση παροντικού χρόνου, την προσαρμογή της ιστορίας στις εκάστοτε ανάγκες του ακροατηρίου αναπτυσσόταν και διαμορφωνόταν η μνήμη της κοινωνίας. Αυτό που ήταν σημαντικό ήταν η ανάκληση του γεγονότος και όχι τόσο η πιστότητα της αφήγησης καθώς αυτή αποτελεί τρόπο αναγωγής και έκφρασης στο σήμερα. Σε αυτό βοηθούσε και η κυκλική αντίληψη του χρόνου, ο φυσικός κύκλος εναλλαγής εποχών και ημερών που ρυθμιζόνταν από φυσική αναγκαιότητα, οπότε η αναδιήγησή τους εντασσόταν σε αυτόν τον ατέρμονο κύκλο. Η μνήμη επομένως είναι βιωματική και μπορεί να επεκταθεί και γενεές πίσω, σύμφωνα με τα ακούσματά μας. Μιλώντας για ένα γεγονός του παρελθόντος δεν το ανακαλούμε απλώς, αλλά ταυτόχρονα ανασύρουμε κι ένα πλέγμα σχέσεων, μορφών και αντικειμένων που στηρίζουν, εξαντικειμενικεύουν και ενσαρκώνουν το παρελθόν.¹

Η ανάκληση ενός γεγονότος του παρελθόντος εμπεριέχει τη διάκριση παρελθόντος - παρόντος. Πάνω σε αντιθετικά ζεύγη, όπως αυτό, στηρίζεται η Ιστορία, που αποτελεί έναν τρόπο διαχείρισης της μνήμης.² Ορίζουμε το παρελθόν χάρη σε ένα σημαντικό γεγονός, που άλλαξε μια δοσμένη τάξη πραγμάτων και επέφερε ρήξη στους θεσμούς της κοινωνίας π.χ. η Επανάσταση του 1821, η Μικρασιατική καταστροφή κ.ο.κ. Το παρελθόν παρουσιάζεται συχνά ως υπόδειγμα για το παρόν και το μέλλον, επιτρέποντας στα μέλη της κοινωνίας να το προσαρμόσουν στα δικά τους μέτρα και να επιφέρουν αλλαγές, όπως αυτά θεωρούν καλύτερο.

2. ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΟ

Η επινόηση της γραφής άλλαξε τη σχέση των ανθρώπων με το παρελθόν. Με τη γραφή ορίζεται πλέον τι είναι αξιόλογο και σημαντικό να γίνει κτήμα της κοινωνίας και να διαγωνιστεί καθώς αναπτύσσονται δυο μορφές μνήμης' η πρώτη που επιτρέπει τη διατήρηση μιας πληροφορίας, τη

¹Θεόδωρος Παραδέλλης, «Ανθρωπολογία της μνήμης», στο Μπενβενίστε Ρίκα – Παραδέλλης Θ. (επιμέλεια), *Διαδρομές και τόποι της μνήμης Ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα, 1999, σελ. 28

²Le Goff Jacques, *Ιστορία και μνήμη*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1998, σελίδα 5 - 12

μνημόνευση του συμβάντος, τον εορτασμό του, την καθιέρωση επετείων και η δεύτερη που επιτρέπει παρεμβάσεις, διορθώσεις ή και αλλοιώσεις ακόμη καθώς μπορεί να συντάσσεται και να γράφεται ολοένα από την αρχή. Με τη γραφή η σχέση μας με την Ιστορία, την επιστήμη του χρόνου, επαναπροσδιορίζεται και καθορίζεται από τις επικρατούσες αντιλήψεις για το χρόνο, που συνιστούν ουσιαστικό στοιχείο της νοητικής εργαλειοθήκης των ιστορικών της.

Στην εξέλιξη των κοινωνικών ομάδων αυτό που μένει από το παρελθόν τους ή αυτό που τελικά οι ίδιες δημιουργούν, στο πλαίσιο του βιώματος, αποτελεί τη συλλογική μνήμη. Η μνήμη είναι συστατικό στοιχείο της συλλογικής ταυτότητας και διαμορφώνεται από την κοινωνική αλληλεπίδραση. Δεν αποτελεί μονάχα μια κατάσταση αλλά ταυτόχρονα είναι όργανο και αντικείμενο ισχύος.³ Το κοινωνικό σώμα προκειμένου να μετατρέψει ένα ιστορικό γεγονός σε μνήμη του δίνει διάρκεια και συνέχεια, το αναγάγει στο παρόν, μέσω της ανέγερσης μουσείων, μνημείων. Ιδρύει μνημονικούς χώρους παγιώνοντας ένα δίκτυο σχέσεων και συγκροτώντας ένα δίκτυο που μπορεί να ορίσει έναν τόπο. Η συλλογική μνήμη αποτυπώνεται και αντικειμενοποιείται σε αναμνηστικά, κάρτες, γραμματόσημα, οδονύμια, τελετουργίες, ενθύμια. Κυρίως μέσω της εκπαίδευσης, έναν από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους, σύμφωνα με τον Louis Althusser, και δη των σχολικών εγχειριδίων, εορτών και παρελάσεων επιτυγχάνεται η σύνδεση με το παρελθόν αλλά ταυτοχρόνως και η χειραγώγησή του, καθώς οι φορείς εξουσίας έχουν προεπιλέξει τι είναι αξιόλογο να μνημονευτεί. Η χειραγώγηση της συλλογικής μνήμης αντανακλά την πάλη των κοινωνικών δυνάμεων και την κατοχύρωση της δύναμης των φορέων εξουσίας.

Καθώς ο τόπος και ο χώρος δράσης του ατόμου μεταβάλλονται διαρκώς και δημιουργούν νέα πλέγματα σχέσεων, αναδύονται κάποια σταθερά σημεία, που σηματοδοτούν και αποκαθιστούν τη διαχρονική διάσταση των ανθρώπινων σχηματισμών. Τα πιο χαρακτηριστικά σύμβολα αυτής της διάρκειας είναι τα μνημεία, που συμπυκνώνουν έναν αφηγηματικό χώρο, αποτελούμενο από τον «έμμεσο» λόγο της Ιστορίας και τον «άμεσο» λόγο της μνήμης.⁴ Τα μνημεία εκφράζουν στιγμές της Ιστορίας, αποτελούν τεκμήριά της και νοηματοδοτούν το συγκεκριμένο χώρο και χρόνο⁵ ενώ ταυτόχρονα γεφυρώνουν την αίσθηση του χάσματος του παρελθόντος με το παρόν. Αποτελούν έναν από τους μνημονικούς τόπους που μας βοηθούν να ανακατασκευάσουμε το παρελθόν και να σφυρηλατήσουμε τη μνήμη. Η προσπάθεια του κοινωνικού σώματος να δώσει διάρκεια αλλά και να ποδηγετήσει τη συλλογική μνήμη αντανακλάται στα μνημεία. Τα μνημεία εκφράζουν στιγμές της Ιστορίας, νοηματοδοτούν το συγκεκριμένο χώρο και χρόνο και αποτελούν τεκμήριά της.⁶

Ένα μνημείο δέχεται πολλαπλές αναγνώσεις από τους κατοίκους της πόλης, τους επισκέπτες, τους περαστικούς' ακόμα και από τους συντελεστές

³ Jacques Le Goff, *Ιστορία και μνήμη*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1998, σελίδα 75 -78

⁴ Νικόλαος-Ίων Τερζόγλου, *Ιστορία-Μνήμη-Μνημείο στο Μνήμη και εμπειρία του χώρου*, επιμέλεια Σταύρος Σταυρίδης, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 272

⁵ Jacques Le Goff, *Ιστορία και μνήμη*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1998, σελίδα 9

⁶ Jacques Le Goff, *Ιστορία και μνήμη*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1998, σελίδα 9

του. Μολονότι το μνημείο στέκει αθόρυβα στη θέση του «πέμπει» μηνύματα μέσω κωδίκων, που οι αποδέκτες τα προσλαμβάνουν ανάλογα με το οικονομικό, μορφωτικό, κοινωνικό, πολιτισμικό προφίλ τους. Οι κώδικες είναι ένα κανονιστικό σύστημα σημείων, του οποίου τους κανόνες και τις συμβάσεις συμμερίζονται τα μέλη ενός πολιτισμικού συνόλου και το οποίο χρησιμοποιείται για να δημιουργήσει και να διασώσει σημασίες εν ονόματι αυτού του συνόλου.⁷ Τα μνημεία κωδικοποιούνται καθώς (σε πρώτο επίπεδο) αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα ή πρόσωπα με αξιόλογη δράση και διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην πορεία της πόλης ή της χώρας γενικότερα. Η μορφή των αναπαριστάμενων προσώπων, η στάση του σώματος, η έκφραση, οι χειρονομίες, η ένδυσή τους αποτυπώνουν την πραγματικότητα μιας συγκεκριμένης εποχής. Το υλικό κατασκευής του μνημείου, το ύψος, η ύπαρξη ή όχι βάθρου, το μέγεθός του, ο φωτισμός μεταδίδουν τους συμβατικούς κώδικες αναπαράστασης που συντελείται σε δεύτερο επίπεδο κωδικοποίησης. Τέλος, η πρόσληψη του αναπαριστάμενου γεγονότος ή προσώπου από τα άτομα, η πρόσληψη υπακούει την πολιτική τους τοποθέτηση, τις χρονικές συγκυρίες και τις επιδιώξεις τους, μας οδηγεί στην ιδεολογία, το τρίτο επίπεδο.

Βέβαια, μεταξύ μνημείου, που «πέμπει» το μήνυμα και ατόμου, που το δέχεται μεσολαμβάν πολλοί παράγοντες που γεννούν το «θόρυβο» στην επικοινωνία. Ο «θόρυβος» της επικοινωνίας εντείνεται από όλους εκείνους τους παράγοντες που δυσχεραίνουν και εμποδίζουν την άμεση πρόσληψη του μηνύματος, όπως η έκταση και ο τρόπος διαμόρφωση του χώρου, οι φωτεινές διαφημιστικές επιγραφές, η κίνηση των οχημάτων στους γύρω δρόμους, οι χώροι πράσινου, η ύπαρξη χώρων αναψυχής.

3. ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ - ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

1^η Διαπίστωση Εθνοτοπικοί σύλλογοι

Ο Δήμος Ηλιούπολης Αττικής, περιοχή της έρευνας, κατοικήθηκε, κυρίως μεταπολεμικά, από εσωτερικούς μετανάστες. Στην Ηλιούπολη τα περισσότερα μνημεία έχουν ανεγερθεί από εθνοτοπικές ομάδες, όπως η προτομή Άγγ. Σικελιανού, του Θ. Κολοκοτρώνη, το άγαλμα Γ. Καραϊσκάκη, το άγαλμα της Ηπειρώτισσας Γυναίκας κ.ά. Καθώς η εσωτερική μετανάστευση κλόνισε σε μεγάλο βαθμό τη σχέση των ατόμων με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τους, όπου όλοι γνώριζαν και γνωρίζονταν, άκουγαν και μάθαιναν για τη συνεισφορά του καθενός, στην πόλη πλέον αναζητούν σύνδεση της περιοχής προέλευσης με την καινούρια περιοχή εγκατάστασης. Με την τοποθέτηση των μνημείων οι εθνοτοπικοί σύλλογοι καταθέτουν την ταυτότητά τους, γίνονται αναγνωρίσιμοι από το κοινωνικό σύνολο δίνοντας με αυτόν τον τρόπο το παρόν στο μωσαϊκό των «μικρών πατρίδων» που σχηματίζεται βαθμιαία στην πόλη, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα της κοινωνικής ζωής: ήρωες της Ανεξαρτησίας, στρατηγοί, πολιτικοί, λογοτέχνες. Η κατάθεση στεφάνων από άλλους συλλόγους στο μνημείο ερμηνεύεται ως αποδοχή τους από την τοπική

⁷ Τζον Φισκ, *Η ανατομία του τηλεοπτικού λόγου*, εκδόσεις Δρομέας, Αθήνα 2000, σελ. 16

κοινωνία. Η ανάγκη των εθνοτοπικών ομάδων να δηλώσουν την παρουσία τους, μέσω μνημείων αναφοράς στον τόπο καταγωγής τους, αποτέλεσε συχνά κίνητρο και αιτία σύστασης των συλλόγων αυτών. Η τοποθέτηση μνημείου ενός συλλόγου έγινε συχνά παράδειγμα για τους υπόλοιπους συλλόγους.

Σύμφωνα με τους πληροφορητές μας ο τόπος καταγωγής μελών της δημοτικής αρχής ήταν αιτία προσέγγισής τους από αντίστοιχους εθνοτοπικούς συλλόγους, που δρουν σε παναττικό επίπεδο και επεδίωκαν ιδιαίτερη μέριμνα για την προβολή του μνημείου τους. Αν και από τις συνεντεύξεις προκύπτει η επιθυμία ανέγερσης μαρμάρινου αγάλματος και όχι μπρούντζινης προτομής όπως επί τω πλείστον συνέβη, ώστε στην τιμώμενη προσωπικότητα να είχε αποδοθεί μεγαλύτερη τιμή, εντούτοις τονίζουν πως μέλημά τους την περίοδο δημιουργίας του μνημείου ήταν να καταστεί σαφής η παρουσία της εθνοτοπικής ομάδας στα δρώμενα της πόλης, χωρίς επιπλέον αργοπορία και μεγαλύτερων χρηματικών αναγκών.

2η Διαπίστωση Διεκδίκηση κέντρου

Στην Ηλιούπολη, παρατηρούμε πως τα αγάλματα και οι προτομές είναι στημένα σε κεντρικά σημεία της πόλης. Ο χώρος της κεντρικής πλατείας διεκδικείται από το σύνολο των συλλόγων, καθώς το κέντρο, η καρδιά της πόλης είναι δείκτης δημοκρατίας,⁸ προσφέρει αναγνωρισιμότητα και προβολή στους συλλόγους, γίνεται όχημα συσπείρωσης νέων μελών αλλά ταυτόχρονα κρύβει τάσεις εξουσίας και επιβολής των ομάδων, εγωκεντρισμού των ηγεσιών και των μελών τους. Παλιός δήμαρχος της Ηλιούπολης τόνισε κατηγορηματικά στη συνομιλία μας: «Την κρατήσαμε, όλοι τη ζητούσαν (την πλατεία). Η πλατεία πρέπει να μείνει για όλους, να εκφράζει όλους!».

3^η Διαπίστωση Θεματολογία των μνημείων

Τα θέματα που κυριαρχούν προάγουν και ενισχύουν την εθνική μνήμη. Άλλοτε τα μνημεία είναι αφιερωμένα σε ήρωες της Επανάστασης του 1821 (προτομή Θ. Κολοκοτρώνη, ναύαρχου Θεοφυλακτόπουλου, άγαλμα Γ. Καραϊσκάκη) στην Εθνική Αντίσταση κατά της φασιστικής και ναζιστικής κατοχής (αγάλματα Εθνικής Αντίστασης, άγαλμα Ηρώς Κωνσταντοπούλου) σε μαχητές των κοινωνικών αγώνων (άγαλμα Γρ. Λαμπράκη) ή ιδανικά (άγαλμα της Ειρήνης) δίνοντας τη συνέχεια μιας ιστορικής πορείας. Από την πόλη δεν απουσιάζει το κενοτάφιο των ηρώων (Μνημείο Άγνωστου Στρατιώτη), με ανάγλυφη παράσταση αρχαίων πολεμιστών, που συνδράμει με την παρουσία του στην ανάπτυξη της ιδέας του έθνους. Οι Σύλλογοι προβάλλουν μια ιδιότυπη «ελληνικότητα» μέσω των ανεγειρόμενων μνημείων. Χαρακτηριστικά, οι συνομιλητές αναφέρουν: «... ζητήσαμε (ο Κολοκοτρώνης) να φορά φέσι και όχι περικεφαλαία. Στη Ζάκυνθο, όταν ήταν, τη φόρεσε μόνο».

4^η Διαπίστωση Σχέση θεματολογίας μνημείων και Δημοτικής Αρχής

Η Ηλιούπολη είναι ένας Δήμος που έχει γνωρίσει μακρές περιόδους θητείας δημοτικών παρατάξεων. Εξετάζοντας, λοιπόν, τα μνημεία από τη

⁸ Βασίλης Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές*, εκδόσεις Οδυσσέας, σελ. 27

σκοπιά αυτή καθώς και τη χρονική περίοδο δημιουργίας του έργου, διαπιστώνουμε πως η δημοτική αρχή επιδρά στη θεματολογία των μνημείων. Από τα στοιχεία της έρευνας προκύπτει πως μέχρι τη μεταπολίτευση επιλέγησαν θέματα τα οποία συνδράμουν στη συνέχεια του ελληνικού έθνους, (μνημείο Άγνωστου Στρατιώτη, άγαλμα Γ. Καραϊσκάκη, μνημείο Αεροπορίας) επί ηγεσίας στο Δήμο προερχόμενης από τον αριστερό χώρο (1978-1990) πρυτάνευσε η Εθνική Αντίσταση (, άγαλμα Ηρώς Κωνσταντοπούλου) ή ιδανικά (άγαλμα Ειρήνης), επί ηγεσίας προερχόμενης από τον κεντρώο χώρο (1990-2006) αντλήθηκαν θέματα τόσο εθνικής μνήμης (άγαλμα Εθνικής Αντίστασης) όσο και ελεύθερης θεματολογίας όπως η σύνθεση «Σκάλα Απογείωσης», το άγαλμα Ιέρεας κ.ά.

Η δημοτική αρχή συχνά χρησιμοποιεί τα μνημεία ως προβολή του έργου της καθορίζοντας το χρόνο αποκαλυπτηρίων, ώστε να συμπέσει με προεκλογική περίοδο ή τοποθετώντας επεξηγηματικές πλάκες, που αποτελούν με τη σειρά τους νέα μνημεία. Το άγαλμα της Εθνικής Αντίστασης, στην κεντρική πλατεία, συνοδεύεται από επεξηγηματική στήλη, που αποτελεί ένα ακόμη μνημείο, αναφερόμενη στο χρόνο ολοκλήρωσης και τοποθέτησης του έργου όπως και στην ηγεσία της δημοτικής αρχής. Συνομιλήτριά μας απέκλεισε κατηγορηματικά τη σύνδεση των μνημείων με προεκλογικές περιόδους, εντούτοις τα αποκαλυπτήρια της προτομής του Καβάφη είκοσι μέρες προ των δημοτικών εκλογών του 2006 έρχεται σε πλήρη αντίθεση με αυτό.

5^η Διαπίστωση Σχέση θεματολογίας και επαγγελματικής θέσης μελών των συλλόγων

Η επαγγελματική θέση των ατόμων που δραστηριοποιούνται στους συλλόγους επηρεάζει τη θεματολογία των μνημείων, που στήνονται. Η διαμόρφωση της πλατείας, στην οποία στήθηκε το πρώτο μνημείο της Ηλιούπολης (Μνημείο της Αεροπορίας) έγινε χάρη στις επαγγελματικές γνωριμίες του προέδρου του συλλόγου, που είχε την πρωτοβουλία. Άλλωστε σύμφωνα με το Max Weber κάθε κοινωνική πράξη εμπεριέχει την έννοια του συμφέροντος, εδώ το συμφέρον παρουσιάζεται με έντονα πλουραλιστικές τάσεις: σύσφιξη επαγγελματικών σχέσεων, προβολή δραστηριότητας ατόμων μέσω συλλόγου, διαμόρφωση του χώρου γειτονιάς του συλλόγου. Από τις συνομιλίες προκύπτει πως η επαγγελματική ομάδα των δασκάλων δραστηριοποιήθηκε έντονα στους εθνοτοπικούς συλλόγους, πρωτοστάτησε στην ίδρυσή τους και στην ανέγερση μνημείων (άγαλμα της Ηπειρώτισσας Γυναίκας, προτομή του Θ. Κολοκοτρώνη).

6^η Διαπίστωση Ρόλων ατόμων

Η προσωπικότητα δημοτών-μελών συλλόγων, η σχέση τους με την πόλη και ο τρόπος που αντιμετώπισαν την εξέλιξή της επέδρασε στην τοποθέτηση μνημείων. Η πολυσχιδής δράση προσώπων σε συλλόγους, κυρίως από τον πολιτικό χώρο της Αριστεράς τη δεκαετία του 1980, καθιστά συχνά δυσδιάκριτη την πηγή ανάληψης πρωτοβουλίας ανέγερσης των μνημείων. Άτομα που δραστηριοποιούνταν σε πολλούς συλλόγους, απόκτησαν διοικητικές θέσεις στα συμβούλια των οργανώσεων, που μετείχαν,

αναφέρονται στις συλλογικότητες και στις ενέργειες, που προέκυψαν από αυτές, ως μία, ενιαία, άρρηκτα δεμένη με τους λαϊκούς αγώνες και τις κινητοποιήσεις της περιόδου ανέγερσης. Στη μνήμη τους η δράση και τα γεγονότα μετατοπίζονται σε αυτό που οι ίδιοι θεωρούν σημαντικότερο και του προσδίδουν μεγαλύτερη σημασία.⁹

7^η Διαπίστωση Λύση πρακτικών ζητημάτων και ανέγερση μνημείων

Οι ανάγκες μιας ολοένα διογκούμενης σε πληθυσμό πόλης αποτέλεσε μια ακόμη αιτία ανέγερσης μνημείων. Προβλήματα κατά την τέλεση εορτασμού των εθνικών επετείων καθόρισαν τη διαμόρφωση πλατείας και την αφιέρωση κενοτάφιου στους πεσόντες μαχητές. Εξάλλου, η ανάγκη ευπρεπισμού της πόλης οδήγησε τους πρώτους οικιστές να διαμορφώσουν ένα λοφίσκο σε πλατεία και να ανεγείρουν το πρώτο μνημείο, όπως ήδη σημειώσαμε.

8^η Διαπίστωση Επέτειοι-Χορηγία

Συχνά τα μνημεία τοποθετήθηκαν λόγω επετείων, εορτασμών και εκδηλώσεων στην πόλη π.χ. έτος Σικελιανού, Καβάφεια 2006 ή λόγω της άμεσης απάντησης στο αίτημα ενός συλλόγου, π.χ. η τοποθέτηση της προτομής του Πλάτωνα από το Ροταριανό Όμιλο. Τα τελευταία χρόνια διαφαίνεται η τάση καλλιτέχνες να αναζητούν χορηγούς από τον εμπορικό κόσμο της πόλης ή και γενικότερα για την κατασκευή αγαλμάτων. Οι χορηγοί επιδιώκουν την τοποθέτησή του μνημείου σε κεντρικό σημείο της πόλης και το μνημείο πλέον αποκτά και άλλη λειτουργία υποκαθιστώντας τη διαφήμιση.

4. ΣΥΝΟΨΗ

Συνοψίζοντας, η τοποθέτηση ενός αγάλματος ή προτομής, ενός μνημείου γενικότερα, είναι πρωτίστως πολιτική πράξη. Το μνημείο στέκει αθόρυβο αλλά, εντούτοις μας «μιλά». Το πρόσωπο, που παριστάνεται, το γεγονός, στο οποίο αναφέρεται, η περίοδος της Ιστορίας, στην οποία παραπέμπει ανασύρονται και ξεχωρίζουν από ένα σύνολο, μας υπενθυμίζουν, όσες φορές τυχαίνει να περνάμε από αυτό το σημείο τη σπουδαιότητα που κάποτε τους δόθηκε από κάποιους, το ρόλο που διαδραμάτισαν. Αυτή ακριβώς η επιλογή ορισμένων κύκλων (στην περίπτωση της Ηλιούπολης συλλόγων) τα καθιστά, εντέλει, σύμβολα μιας διαρκούς πολιτικής συμμετοχής στα δρώμενα της πόλης.

Εντούτοις, τα μνημεία, επιλογή και επιβολή κοινωνικών ομάδων στη διαμόρφωση του χώρου και του χρόνου της πόλης, αποκτούν και άλλες λειτουργίες. Για πολλούς, νέους ανθρώπους κυρίως, είναι απλώς ο τόπος συνάντησης, το σημείο συνάθροισης, ο χώρος παιχνιδιού ή ο τρόπος

⁹ Alessandro Portelli, *The death of Luigi Trastulli and other stories Form and meaning in oral history*, State University of New York Press 1991

προσανατολισμού στην πόλη. Το μνημείο γίνεται σημείο αναφοράς απογυμνωμένο όμως από τον αρχικό σκοπό για τον οποίο στήθηκε.

Η έκθεση των αγαλμάτων και προτομών σε δημόσιους χώρους τα καθιστά εύκολα βεβηλώσιμα. Στα μνημεία της πόλης παρατηρούμε πως συχνότερα βεβηλώνονται, με νεανικά γκράφιτι, όσα βρίσκονται σε μεγάλες πλατείες με ανοιχτούς χώρους για τους διαβάτες (παγκάκια), όπως το Άγαλμα της Εθνικής Αντίστασης, το Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη ή μπροστά σε στάσεις λεωφορείων, όπως η προτομή του Βενιζέλου. Κάποιοι από τους ερωτηθέντες θεωρούν τη βεβήλωση αναμενόμενη καθώς τα έργα εκτίθενται.

Με το πέρασμα του χρόνου τα πρόσωπα που συντέλεσαν στη δημιουργία του μνημείου ξεχνιούνται. Στην περίπτωση της Ηλιούπολης οι περισσότεροι ανέφεραν την προτομή του Ελευθέριου Βενιζέλου ως έργο του Συλλόγου Κρητών – και όχι της ειδικά συσταθείσας ερανικής επιτροπής, όπως εμφατικά τόνισε συνομιλητής μας. Κάποτε μάλιστα τα ονόματά τους σβήνονται. Μένει, λοιπόν, το μνημείο και η διαρκής «συνομιλία» του με το πλήθος των διερχόμενων.

Από τη μελέτη των μνημείων της Ηλιούπολης προκύπτει πως ελάχιστα παραπέμπουν στη ζωή της πόλης, όπως τη βίωσαν και τη βιώνουν οι κάτοικοί της. Αυτό μας οδηγεί στη διαπίστωση πως, ως νεοσύστατη πόλη, η Ηλιούπολη κυρίως εγκιβωτίζει μνήμες από άλλα μέρη. Ο χώρος της γίνεται καμβάς ανάδειξης των τόπων καταγωγής των πολιτών της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Portelli Alessandro, The death of Luigi Trastulli and other stories Form and meaning in oral history, State University of New York Press 1991
- Williams Raymond, Κουλτούρα και Ιστορία, εισαγωγή - μετάφραση Αποστολίδου Βενετία, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, 1994
- Μπενβενίστε Ρίκα – Παραδέλλης Θ. (επιμέλεια), Διαδρομές και τόποι της μνήμης Ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα, 1999
- Le Goff Jacques, Ιστορία και μνήμη, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1998
- Νιτσιάκος Βασίλης, Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2000
- Σταυρίδης Σταύρος (επιμ.), Μνήμη και εμπειρία του χώρου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006
- Φισκ Τζον, Η ανατομία του τηλεοπτικού λόγου, εκδόσεις Δρομέας, Αθήνα 2000

ΜΑΤΣΟΥΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ – Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ